از بهار، مهر، آبان و دی‌ماه تا وعده جدید برای دهه فجر ۱۴۰۵

سوت قطار چابهار کی به صدا درمی‌آید؟

راه‌آهن چابهار ـ زاهدان، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین پروژه‌های زیرساختی و ترانزیتی کشور، سال‌هاست در فهرست طرح‌های اولویت‌دار حمل‌ونقل ایران قرار دارد؛ پروژه‌ای که قرار بود با اتصال بندر اقیانوسی چابهار به شبکه سراسری راه‌آهن، ضمن ایجاد مسیر جدیدی برای دسترسی کشورهای منطقه به آب‌های آزاد، جایگاه ایران را در معادلات ترانزیتی منطقه ارتقا دهد. با این حال، در شرایطی که طی سال‌های گذشته بارها زمان‌های متفاوتی برای تکمیل و بهره‌برداری از این مسیر اعلام شده، تازه‌ترین اظهارات مسئولان نیز از تغییر مجدد موعد افتتاح حکایت دارد؛ موضوعی که این پرسش را مطرح می‌کند که چرا یکی از راهبردی‌ترین پروژه‌های ریلی کشور همچنان در ایستگاه وعده‌های زمانی متوقف مانده است؟

چرا راه‌آهن چابهار - زاهدان اهمیت دارد؟

تحولات امنیتی و اقتصادی اخیر منطقه و تجربه محدودیت‌های اعمال‌شده بر مسیرهای دریایی جنوب ایران، بار دیگر اهمیت موقعیت جغرافیایی و ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی کشور را در معادلات تجارت و حمل‌ونقل بین‌المللی به نمایش گذاشته است. جنگ ۴۰ روزه و اعمال محدودیت و محاصره دریایی از سوی آمریکا در جنوب ایران نشان داد که اتکای صرف به مسیرهای محدود حمل‌ونقل و تجارت خارجی تا چه اندازه می‌تواند اقتصاد کشورها را در معرض فشارهای سیاسی و امنیتی قرار دهد.

در چنین شرایطی، توسعه مسیرهای جایگزین، تکمیل زیرساخت‌های راهبردی و ایجاد شبکه‌های متنوع حمل‌ونقل، دیگر صرفاً یک برنامه عمرانی یا اقتصادی نیست، بلکه به ضرورتی برای صیانت از منافع ملی و کاهش آسیب‌پذیری کشور در برابر فشارهای خارجی تبدیل شده است.

به گزارش مهر، ایران به دلیل برخورداری از موقعیت جغرافیایی منحصربه‌فرد و قرار گرفتن در محل اتصال کریدورهای مهم منطقه‌ای و بین‌المللی، ظرفیت قابل‌توجهی برای ایفای نقش محوری در ترانزیت کالا میان کشورهای مختلف دارد. دسترسی به آب‌های آزاد از طریق سواحل جنوبی، هم‌جواری با کشورهای متعدد و قرار گرفتن در مسیر ارتباطی شرق به غرب و شمال به جنوب، مزیت‌هایی هستند که در صورت تکمیل زیرساخت‌های حمل‌ونقل، می‌توانند جایگاه ایران را در زنجیره تجارت منطقه‌ای و جهانی ارتقا دهند.

با این حال، برخورداری از موقعیت جغرافیایی مناسب به‌تنهایی برای تبدیل شدن به یک بازیگر تأثیرگذار در تجارت بین‌المللی کافی نیست.

آنچه این مزیت را به قدرت اقتصادی و ژئوپلیتیکی تبدیل می‌کند، وجود زیرساخت‌های کارآمد، مسیرهای امن، سریع و مقرون‌به‌صرفه و امکان جابه‌جایی مستمر کالا میان مبدأ و مقصد است. از همین رو، ساخت، تکمیل و بهره‌برداری از پروژه‌های نیمه‌تمام و راهبردی حمل‌ونقل، به‌ویژه طرح‌های ریلی و کریدوری، باید در زمره اولویت‌های اصلی کشور قرار گیرد.

نکته مهم در این زمینه آن است که توسعه کریدورهای ترانزیتی ایران نباید صرفاً با هدف افزایش درآمدهای داخلی دنبال شود، بلکه باید به‌گونه‌ای برنامه‌ریزی شود که کشورهای همسایه و سایر شرکای تجاری نیز منافع اقتصادی مشخصی از استفاده از این مسیرها به دست آورند. هنگامی که یک کشور بتواند بخشی از تجارت خارجی خود را از مسیر ایران با هزینه کمتر، سرعت بیشتر و امنیت بالاتر انجام دهد، منافع اقتصادی مشترکی میان طرفین شکل می‌گیرد؛ منافعی که حفظ و تداوم آن‌ها می‌تواند به عاملی بازدارنده در برابر تلاش‌های سیاسی برای محدود کردن جایگاه ترانزیتی ایران تبدیل شود.

در واقع، هرچه تعداد کشورهای وابسته به مسیرهای ترانزیتی ایران و حجم مبادلات تجاری عبوری از این مسیرها افزایش یابد، هزینه اقتصادی کنار گذاشتن ایران از شبکه تجارت منطقه‌ای نیز بیشتر خواهد شد. بنابراین، ایجاد منافع اقتصادی مشترک از طریق توسعه زیرساخت‌های ترانزیتی، علاوه بر تقویت جایگاه اقتصادی ایران، می‌تواند به افزایش اهمیت و ضرورت حفظ این مسیرها در معادلات منطقه‌ای و بین‌المللی منجر شود.

از وعده پایان سال ۱۴۰۴ تا بهار ۱۴۰۵

در اواسط سال ۱۴۰۴، هوشنگ بازوند، مدیرعامل شرکت ساخت و توسعه زیربناهای حمل‌ونقل کشور، از تکمیل راه‌آهن چابهار ـ زاهدان تا پایان همان سال خبر داده بود. همچنین براساس وعده‌های اعلام‌شده از سوی مسئولان، قرار بود این پروژه در بهار سال ۱۴۰۵ به بهره‌برداری رسمی برسد؛ با این حال، این زمان‌بندی محقق نشد و تکمیل و افتتاح پروژه به ماه‌های بعد موکول شد.

این نخستین جابه‌جایی مهم در تقویم بهره‌برداری پروژه نبود، اما نشان داد که تعیین موعدهای زمانی بدون تحقق پیش‌نیازهای اجرایی و تأمین منابع موردنیاز، نمی‌تواند به‌تنهایی تضمین‌کننده بهره‌برداری از یک طرح زیرساختی باشد.

وعده جدید وزیر راه؛ افتتاح تا دو ماه آینده

در شرایطی که تنها چند روز تا پایان بازه زمانی اعلام‌شده از سوی وزیر راه و شهرسازی باقی مانده بود، فرزانه صادق روز سه‌شنبه ۱۹ آبان‌ماه ۱۴۰۵، در نوزدهمین همایش بین‌المللی حمل‌ونقل ریلی، بار دیگر زمان جدیدی برای افتتاح این پروژه اعلام کرد و از بهره‌برداری راه‌آهن چابهار - زاهدان تا دو ماه آینده خبر داد.

این اظهارنظر به معنای تغییر مجدد زمان‌بندی افتتاح یکی از مهم‌ترین پروژه‌های ریلی و ترانزیتی کشور بود؛ پروژه‌ای که پیش از این نیز چندین بار برای تکمیل و بهره‌برداری از آن موعدهای زمانی متفاوتی اعلام شده بود.

در واقع، مسئله اصلی دیگر صرفاً اعلام پایان ریل‌گذاری یا تعیین تاریخ جدید برای افتتاح نیست، بلکه باید مشخص شود این مسیر چه زمانی به‌طور کامل آماده بهره‌برداری خواهد شد و از چه زمانی امکان جابه‌جایی مستمر بار و استفاده واقعی از ظرفیت‌های ترانزیتی آن فراهم می‌شود.

مسئله فقط افتتاح نیست

مرور وعده‌های اعلام‌شده درباره راه‌آهن چابهار - زاهدان نشان می‌دهد که زمان بهره‌برداری این پروژه در مقاطع مختلف بارها تغییر کرده است؛ موضوعی که در کنار اهمیت اقتصادی و ژئوپلیتیکی طرح، ضرورت پاسخ‌گویی دقیق‌تر درباره دلایل تأخیرها، میزان پیشرفت واقعی و زمان قطعی بهره‌برداری را برجسته می‌کند.

البته باید میان تکمیل عملیات اجرایی، افتتاح رسمی و آغاز بهره‌برداری عملیاتی از یک مسیر ریلی تفاوت قائل شد. تکمیل زیرساخت‌ها به‌تنهایی به معنای آغاز فعالیت تجاری و ترانزیتی نیست و تحقق اهداف این پروژه مستلزم آماده بودن تمامی بخش‌های موردنیاز برای تردد قطارها و جابه‌جایی مستمر بار است.

از این منظر، صرف اعلام یک تاریخ جدید برای افتتاح نمی‌تواند معیار ارزیابی موفقیت پروژه باشد. آنچه اهمیت دارد، تعیین تکلیف بخش‌های باقی‌مانده، اعلام دقیق میزان پیشرفت فیزیکی، مشخص شدن موانع احتمالی و ارائه برنامه‌ای روشن برای آغاز بهره‌برداری تجاری از مسیر است.

راه‌آهن چابهار - زاهدان قرار است یکی از حلقه‌های مهم اتصال ایران به شبکه تجارت منطقه‌ای باشد؛ بنابراین، اهمیت این پروژه فراتر از افتتاح یک خط ریلی و ثبت یک دستاورد عمرانی است. مسئله اصلی آن است که این زیرساخت چه زمانی از مرحله وعده و ساخت خارج می‌شود و به یک مسیر فعال برای جابه‌جایی کالا، توسعه تجارت خارجی و تقویت جایگاه ترانزیتی ایران تبدیل خواهد شد.

اکنون با اعلام دهه فجر به‌عنوان موعد جدید اتصال ریلی چابهار به زاهدان، نگاه‌ها بار دیگر به عملکرد دستگاه‌های مسئول دوخته شده است؛ موعدی که باید مشخص شود آیا این بار به ایستگاه پایانی وعده‌ها تبدیل خواهد شد یا راه‌آهن چابهار - زاهدان همچنان باید در انتظار تاریخ جدیدی برای افتتاح باقی بماند.

حلقه مفقوده اتصال بندر اقیانوسی به شبکه ریلی

در چنین شرایطی، پروژه راه‌آهن چابهار ـ زاهدان یکی از مهم‌ترین طرح‌هایی است که تکمیل و بهره‌برداری از آن می‌تواند بخشی از ظرفیت مغفول‌مانده جغرافیایی ایران را به یک مزیت عملیاتی در تجارت خارجی تبدیل کند. اهمیت این پروژه تنها به اتصال دو شهر یا توسعه شبکه ریلی داخلی محدود نمی‌شود، بلکه این مسیر می‌تواند زمینه اتصال بندر راهبردی چابهار به شبکه سراسری راه‌آهن کشور و فراهم شدن دسترسی ریلی کشورهای منطقه به آب‌های آزاد را فراهم کند.

این پروژه از منظر ترانزیتی نیز اهمیت ویژه‌ای دارد؛ چراکه با تکمیل آن، امکان انتقال کالا از کشورهای محصور در خشکی آسیای میانه و افغانستان به بندر چابهار و دسترسی آن‌ها به آب‌های آزاد تسهیل خواهد شد. به این ترتیب، راه‌آهن چابهار ـ زاهدان می‌تواند به یکی از حلقه‌های کلیدی شبکه حمل‌ونقل منطقه‌ای تبدیل شود و ظرفیت بندر چابهار را از یک مزیت جغرافیایی به یک ظرفیت عملیاتی در زنجیره تجارت بین‌المللی ارتقا دهد. با وجود این اهمیت، آنچه در سال‌های اخیر بیش از هر موضوع دیگری درباره این پروژه مورد توجه قرار گرفته، تغییر مکرر زمان‌بندی اعلام‌شده برای تکمیل و بهره‌برداری آن است؛ به‌گونه‌ای که هر بار با نزدیک شدن به موعدهای اعلامی، تاریخ جدیدی برای افتتاح مطرح شده است. قرارگاه سازندگی خاتم‌الانبیاء(ص) از سال ۱۳۹۲ مسئولیت اجرای این پروژه را در قالب پیمان EPC برعهده گرفته است؛ با این حال، گذشت بیش از یک دهه از آغاز اجرای پروژه و تداوم اعلام زمان‌های متفاوت برای بهره‌برداری، ضرورت شفاف‌سازی درباره وضعیت پیشرفت و موانع باقی‌مانده آن را دوچندان کرده است.

مهر و آبان؛ دو وعده برای یک پروژه

در ادامه این روند، فرزانه صادق، وزیر راه و شهرسازی، در هفتم مردادماه سال جاری، در نشست هم‌اندیشی با اعضای کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی، درباره آخرین وضعیت اجرای راه‌آهن چابهار - زاهدان اظهار کرد: تکمیل این مسیر از نخستین مأموریت‌های محوله از سوی رئیس‌جمهور بوده و با وجود محدودیت منابع، عملیات اجرایی آن با جدیت دنبال شده است.

وی با اشاره به روند اجرای پروژه بیان کرد: امیدواریم اتصال ریلی چابهار - زاهدان در ماه‌های مهر یا آبان به بهره‌برداری برسد.

با این حال، تنها ۱۸ روز پس از این اظهارات، وزیر راه و شهرسازی بار دیگر درباره زمان افتتاح پروژه اظهارنظر کرد. فرزانه صادق در ۲۵ مردادماه سال جاری و در دیدار با عظیم ابراهیم، وزیر حمل‌ونقل، و دلیر جمعه، وزیر انرژی و ذخایر آب تاجیکستان، از افتتاح اتصال ریلی چابهار به زاهدان تا سه ماه آینده خبر داد.

بررسی این دو اظهارنظر نشان می‌دهد که در آن مقطع، وزیر راه و شهرسازی دو بازه زمانی نزدیک به یکدیگر برای بهره‌برداری از پروژه اعلام کرده بود؛ ابتدا مهر یا آبان‌ماه و سپس حداکثر تا سه ماه آینده، یعنی ۲۵ آبان‌ماه سال جاری.

با این وجود، این زمان‌بندی نیز محقق نشد و پروژه بار دیگر از موعد اعلام‌شده عبور کرد.

وعده تازه قرارگاه خاتم؛ افتتاح در دهه فجر

با وجود اعلام وزیر راه و شهرسازی مبنی بر بهره‌برداری از راه‌آهن چابهار - زاهدان تا دو ماه آینده، تازه‌ترین اظهارات فرمانده قرارگاه سازندگی خاتم‌الانبیاء(ص) بار دیگر از تغییر در تقویم زمانی این پروژه حکایت دارد.

سردار عبدالرضا عابد، فرمانده قرارگاه سازندگی خاتم‌الانبیاء(ص)، امروز (یکشنبه، یکم آذر) با تشریح آخرین وضعیت اجرای راه‌آهن چابهار - زاهدان، از تکمیل این پروژه تا پایان سال و اتصال بندر اقیانوسی چابهار به شبکه ریلی کشور در دهه فجر امسال خبر داد.

بر این اساس، در حالی که وزیر راه و شهرسازی در ۱۹ آبان‌ماه از بهره‌برداری پروژه تا دو ماه آینده خبر داده بود، اظهارات جدید فرمانده قرارگاه سازندگی خاتم‌الانبیاء(ص) حاکی از آن است که موعد اتصال ریلی چابهار به زاهدان به دهه فجر، یعنی اواسط بهمن‌ماه سال جاری، موکول شده است.

به این ترتیب، راه‌آهن چابهار - زاهدان که ابتدا قرار بود در پایان سال ۱۴۰۴ تکمیل شود و سپس افتتاح آن به بهار ۱۴۰۵، مهر و آبان‌ماه و در ادامه تا دو ماه آینده موکول شد، اکنون بار دیگر با زمان‌بندی جدیدی برای بهره‌برداری مواجه شده است.

